

לדין כזה]. וכמו אילו משוכנע שהם טועים בדבר משנה, [ואף טעות בסברה פשוטה וברורה דינה כטעות בדבר משנה — כן כתב החות יאיר], שהרי לפי דעתו אין דינם דין כלל וכלל. וצ"ע בכל זה.

פרק שני — 'כהן גדול'

דף יח

'הן נגלין והוא נכסה' — כלומר, גם אם אירע שנגלו לו, חייב להיות נכסה מהם. ובא להשמיענו בזאת שגם ב'שב ואל תעשה' אסור לו להיות במקום שהמת נראה (חדושים ובאורים).

'וכשהוא מתנחם מאחרים... וכשמברין אותו... על הספסל' — לא מבואר במשנה אם כהן גדול חייב לנהוג בדיני אבלות אם לאו. ואכן נחלקו בדבר הראשונים; שיטת הרמב"ם (אבל ה,ו) שחייב באבלות. ושיטת תוס' הרא"ש ועוד ראשונים (במועד קטן כו. וכ"כ הר"י מלונגיל להלן כ. וצ"ע במאירי להלן ובמו"ק שם) שאין אבלות חלה עליו (וראה באריכות בבאור מחלוקתם, בספר 'שיעורים לזכר אבא מרי' ח"ב עמ' קפב-קצו).
א. בספר אור זרוע (ח"ב תל) הביא ראייה מהבראת כהן גדול, שיש דין הבראה בחולו של מועד. ובשו"ת יביע אומר (ח"ד יו"ד כה,א) כתב לדחות הראייה, דכה"ג אינו דומה לרגל, שהרי נוהגים בו דיני אבלות. ונראה שהאור-זרוע סבר כשיטה החולקת, ועל כן השוה ביניהם.

ב. לדעת האומרים שהכהן הגדול נוהג בדיני אבלות, מבואר ממה שאומר לעם 'תתברכו מן השמים', שאין לאבל להימנע מלברך אחרים אעפ"י שאינו שואל בשלום [בפרט כשברכתו נאמרת כעניה]. וע' גם בספר גשר החיים פכ"א שמותר לאבל לברך את חברו באורך ימים, 'רפואה שלימה' ו'מזל טוב' וכד'.

'המלך לא דן...' — כי משפטי המלך אינם על פי שורת הדין והמשפט, אלא לפי צורך הדור כהוראת שעה. ויכול המלך לבטל משפט השופט (עפ"י הקדמת האברבנאל לספר שופטים. ויסוד הדברים בדרשות הר"ן).

(ע"ב) 'ההורג כהן גדול או כהן גדול שהרג את הנפש אינו יוצא משם לעולם, אימא לא ליגלי, קמ"ל' — לדעת כמה מהראשונים (הריטב"א והמאירי במכות יא: ועתוס' יומא עג.), אפילו מינו אחר תחתיו — שוב אינו יוצא (ע"ש הטעם).
ולדברי התוס' כאן (וכן משמע מרש"י) שאם התמנה כהן אחר קודם גמר דינו — יוצא הגולה במוותו, יש לפרש 'אימא לא ליגלי' שימהרו לדון את דינו לפני שנתמנה אחר [שהרי נראה בפשיטות שהוא כבר נפסל לכהונה גדולה, בהורגו את הנפש], ונפטור אותו מגלות (ערוך לנר).

'עובר על עשה ועל לא תעשה. לא סגי דלא עבר? הכי קאמר, אם עבר על עשה ועל לא תעשה'
הרי הוא כהדיוט לכל דבריו. פשיטא... — ונקט בברייתא 'עשה' אגב גררא, שהרי אין שם עונש בית דין [כי דחוק לפרש שהמדובר על כפייתם לקיים המצוה — שלשון 'עבר על עשה' מורה שכבר אין בידו לקיים] (ערוך לנר. ובספר חדושים ובאורים אכן פרש שהמדובר על דין כפיה. ע"ש).

מדבריהם שמענו שלדין כפיה על מצוות עשה צריכים ל'בית דין'. וכן הוכיח במשובב נתיבות ג. וע' במובא בב"ק כח.

'אמר קרא לנוס שמה כל ר'צח — אפילו כהן גדול במשמע' — נראה לי שאין כוונת הגמרא מתיבתא 'כל' גרידא [שאם כן, מדוע לא דרש מכל מכה נפש בשגגה שבפרשת מסעי], אלא מכך שלא הוזכר באותה פרשה כלל ענין מות הכהן הגדול, מזה דרשו שמות הכהן אינו מעיקר ענין הגלות, ואף באופן שלא יצא במות הכהן הגדול — גולה (משך חכמה שופטים יט,ג).

'מעיד? והתניא והתעלמת....' — וכשם שאינו חייב להשיב אבדתו כשמתבזה על ידי ההשבה, כמו כן אינו מחויב להעיד עדות ממון לחברו, כאשר הדבר כרוך בבזיונו. ואף על פי שמצות הגדת עדות לחברו אינה משום השבת אבדה, מכל מקום יש ללמוד זה מזה (עפ"י מרומי שדה).

מה שהוכיח שם שאינה משום השבת אבדה, מכך שבלא תבעו להעיד פטור אף בדיני שמים — כבר דנו האחרונים בדין זה, ויש סוברים שחייב לצאת ידי שמים. ובקצות החשן (כה,ג) נימק משום השבת אבדה. ע' בזה במובא בב"ק נו. וע' בספר מנחת שלמה להגרשו"א זצ"ל — סוס"י פב; שו"ת פרי יצחק ח"א נב; חדושים ובאורים).

— גם אם ננקוט לענין השבת אבדה שמותר וראוי לזקן למחול על כבודו ולהתעסק בהשבתה, אפשר שלבוא ולהעיד בבית דין יש בזיון מרובה, ואין לכהן הגדול לעשות כן, וזהו שמקשה כיצד מעיד. ועוד נראה שלשון 'מעיד' משמע שחייב לבוא ולהעיד, ועל זאת הקשו הלא אינו לפי כבודו ואינו חייב (יד דוד. ובשו"ת חות יאיר (רה) השוה נידון דידן להשבת אבדה).

— לא הקשה מ'חולץ' הגם שנראה בזיון שהיא חולצת נעלו ורוקקת ואומרת ככה יעשה לאיש אשר לא בנה... — לפי שיש חילוק בין דיני ממונות למצוות ואיסורים [וכמו שכתבו התוס' לענין עדות שאינה של ממון], שבעניני איסור והתר דינו כהדיוט. [ואעפ"י שהמלך אינו חולץ — מלך שאני]. ואמנם בתוספתא (פרק ד) קתני 'אינו חולץ'. אך הרמב"ם (כלי המקדש ה,י) פסק כמתניתין (עפ"י אמרי בינה לר"ש גארמיון. וזהו שהשמיענו התנא באמרו 'כהן גדול חולץ' — עפ"י חדושים ובאורים).

'אלא אמר ר' זירא: מעיד לבן מלך... אלא מעיד בפני המלך... אתא ויתיב, מקבלי ניהלי לסהדותיה, קאי הוא ואזיל ומעיינינא ליה אנן בדיניה' — רש"י ותוס' כתבו שהאוקימתא 'מעיד לבן מלך' נשאר גם עתה.

וקצת קשה הגרסא שלפנינו 'אלא מעיד בפני המלך'. ושמא לא גרסו כן. ולפירוש מהר"ן שבתוס', אין מדובר בבן מלך — כמו שכתב בחזו"א סנהדרין יז,ב.

ואפשר שהוא הדין בשאר אנשים, אלא שאין זה מכבוד המלך לבוא לבית דין רק כדי לתת אפשרות לכהן הגדול להעיד, אך בבנו שהוא חפץ שיצא דינו לאור, בא לשם כדי שהכהן יעיד, אבל גם לאדם אחר שחפץ ביקרו מותר לו לעשות כן (מפרשים).

[הגר"ח שמואלביץ זצ"ל ('שיחות מוסר' כט תשל"ב) באר על דרך המוסר, שסוברים רש"י ותוס' שעדות לשאר בני אדם, אפילו בפני המלך, עדיין יש בה משום בזיון מה לכהן הגדול. וכן להיפך — עדות לבן מלך שלא בפני המלך. ורק בצירוף שני הדברים גם יחד, שיערו חכמים שכבר אין בזיון לכה"ג. ולמדים מכך עד כמה שקלו ומדדו חז"ל כבודו של כהן גדול בדקדוק עצום. וכך היא המדה אצל כל אדם. עיין שם].

'אין מושיבין מלך בסנהדרין ולא מלך וכהן גדול בעיבור שנה' — לפי שאותם שבעה מזומנים שהזמינם הנשיא, אינם בהכרח מתוך הסנהדרין, לכך הוצרך לומר שהמלך אינו בתוכם (שו"ת הרשב"א ח"ו קצ. וכן דעת הרמב"ן (בספר המצוות, עשין קנג) שא"צ דוקא סנהדרין לעיבור שנה).
ואולם הרמב"ם כתב (קדוש החדש ה,א) שקידוש החודש ועיבור שנה נעשים דוקא בסנהדרי גדולה. וצריך לפרש לדעתו שמדובר שנתנו הסנהדרין רשות לאחרים לעבר השנה (יד דוד. ונתינת רשות מועילה — ע' ברמב"ם שם).

— זה שאמרו לעיל (יב:) על חזקיה המלך שעיבר השנה — אפשר שבזמנו עדיין לא אסרו על המלך לעבר (עפ"י פתח עינים פסחים נו. — ע' מגדים חדשים ברכות י:).
אך קשה, הלא אף ללא טעם 'אספניא' יש לאסור להושיב המלך מן התורה, משום לא תענה על רב — כאותה סיבה שאין מושיבין מלך בסנהדרין, ואם כן כיצד חזקיהו עיבר?
אמנם לפי מה שכתב בחדושי הר"ן שזה שאין מושיבים מלך בסנהדרין — רק כאשר הוא אינו ממנין הסנהדרין, אבל אם הוא חלק מהם, מושיבים ומתחילים מן הצד — לפי זה ניחא. אבל לדעת הראשונים שלעולם אין מושיבים כי אין זה מכבודו להתחיל מן הצד — קשה.
ואולי אין חשש להושיבו בעיבור שנה [לולא טעם ד'אספניא'] כאשר כבר הרוב החליט לעבר, ומוסיפים עוד שנים רק כדי לגמור ההחלטה בשבעה (כדלעיל י:). ועדיין צריך עיון (קהלות יעקב סוס"י יג).
[מה שכתב שלהר"ן ניחא — צ"ע, שהר"ן לא כתב אלא בדיני נפשות שמתחילים בהם מן הצד, אבל בעיבור השנה לכאורה מתחילים מן הגדול, כבדיני ממונות וטומאות וטהרות (ערמב"ם סנהדרין יו, יא,ו). וכן כתב המנחת-חינוך (ד, לה). וצ"ל שבמלך שנה הסדר ונתחיל מן הצד. ולפי מש"כ הרמב"ם שצריך שיהא שם ראש בית דין הגדול והוא הנשיא, לכאורה בכל עיבור עושים כן כדי שלא יחלקו על הנשיא. וגם לפמ"ש"כ התומים (יח,א) הטעם שבדיני ממונות מתחילים מן הגדול, כי אין לחוש אם לא יחלקו על דבריו מאחר ויחיד מומחה כשר, לפי"ז בעיבור שנה מתחילים מהצד דוקא. וצ"ע].

'אין מושיבין מלך בסנהדרין... לא תענה על רב' — ואין להתחיל מן הקטן, כשם שמתחילים בדיני נפשות [מפני אותו הטעם, כדי שלא לחלוק על המופלא, דכתיב לא תענה על רב... — להלן לה]. — משום כבודו של המלך, ולכן חייבים להתחיל בו (עפ"י יד רמה מאירי ועוד).
ובחדושי הר"ן מובא שאכן אם המלך ממנין הסנהדרין, אין לחוש משום 'לא תענה על רב', שיודע שצריך להתחיל מן הקטן. ורק כאשר אינו מן המנין אמרו שאין מושיבים, שמא יחזה דעתו או ירצה לחלוק על אחד, ונמצאו עוברים משום 'לא תענה על רב'.

ובחזון איש (סנהדרין יז,ב) פרש, לפי שגם המלך מוזהר על לא תענה על רב כלפי המופלא, הלכך אין המלך סותר דברי המופלא משום כבוד התורה, ואין המופלא סותר דברי המלך משום כבוד מלכות — לכן אין מושיבין. ולפי זה אם המלך הוא המופלא — מושיבים. אך דוקא בדיני נפשות שמתחילין מן הצד, אבל בדיני ממונות שמתחילים מן הגדול — שוב אי אפשר לסתור דבריו ואין מושיבים. עע"ש.

'אמר רב פפא: שמע מינה, שתא בתר ירחא אזיל. איני והא הנך ג' רועי בקר... — עיין רש"י ותוס' ובהדושי הר"ן. בספר צפנת פענח (קדוש החדש ד, יג) באר את צדדי השקלא-וטריא שבגמרא — האם העיבור בא לתקן את האיחור שכבר נוצר, ומחזירה למצב התקין [שלא תהיה בשנה זו צינת מרחשון בחודש תשרי, אם לא יעברוה], או שמא בא לתקן מראש כדי שלא יוצר עיוות.
ובתשובת חתם סופר (או"ח יד), בתוך דבריו כתב שרב פפא חידש שלא נאמר שישתנה הטבע בהתאם

לקביעת בית דין את העיבור, כמו שמצינו כן בירושלמי על הפסוק 'לא-ל גומר עלי' שבת שלש שנים שנבעלה ועברו ב"ד את החדש — בתוליה חוזרים, כי הטבע משועבד לתורה. וכן מצינו לענין כמה דברים, קמ"ל רב פפא שלענין הקור והחום עולם כמנהגו נהג. וצ"ב לפי"ז מה הביאו משלשה רועי בקר, והלא משמע ששיחתם היתה לפני שעיברו את השנה, וא"כ מה שייכות יש לנידון דרב פפא? ואפשר כוונת החת"ס להשתנות הטבע והתאמתו למה שעתיד להיקבע על ידי החכמים, בטרם עיברו את השנה בפועל. וע"ע בספר מי השלוח עה"פ' כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים].

דף יט

'אלא מן האירוסין אמאי, יבא עשה וידחה לא תעשה...' — וכן היא מסקנת הסוגיא, שמדין תורה עשה דיבום דוחה לאו.

יש מי שכתב להוכיח מכאן שבכל מקום שיש לאו המשותף לשני אנשים, יכול עשה של אחד מהם לדחות הלאו המשותף, שהרי האיש והאשה מוזהרים שניהם בלאו, ואילו עשה דיבום אין מצווה בו אלא היבם ולא היבמה, [כמשמעות דברי הרמב"ם בתחילת הלכות יבום. וכ"מ בספר החינוך תקצה ובשו"ת הרשב"א יח], ואעפ"כ דוחה את הלאו המשותף לשניהם (עפ"י תוספת יום הכפורים למהר"מ בן חביב — יומא פו:).

ואולם מדברי התוס' (בב"ב יג.) נראה שנקטו שאי אפשר לעשה לדחות הלאו באופן זה. ואפשר שלפי שיטתם צריך לומר שגם האשה מצווה במצות עשה להתייבם (וכן כתב הפני-יהושע בכתובות מ. וע"ע בחדושי הגר"ר בנגיס ח"ב ה,א).

ועוד יש לומר, כיון שהמקור לכך שאיסורי עריות וחיתון חלים על האשה הוא מהקש הכתוב אשה לאיש (יבמות פד:), אם כן במקום שהאיש עצמו אינו אסור בדבר, אעפ"י שאינו אלא משום דחיה, גם האשה מותרת (עפ"י מנחת חינוך א,טו).

נראה לכאורה שאף לפי מה שהבין מלשון הרמב"ם שהאיש הוא עיקר המצווה, אך גם האשה בכלל המצווה היא, לאפשר היבום או החליצה [וכדרך שכתב בספר חרדים שגם ישראל המתברך הוא בכלל מצות ברכת כהנים, שסברא היא מפני שבו מתקיימת המצווה. שו"ר בהפלאה (כתובות כד), השוה דין המתברך לאשה ביבום]. ודי בזה כדי לדחות הלא-תעשה, כי עכ"פ מחויבת היא במתן האפשרות לאיש לקיים מצוותו. ע"ע במובא ביבמות כ.

'תניא נמי הכי, אם קדמו ובעלו ביאה ראשונה — קנו, ואסור לקיימן בביאה שניה' — נראה שהסיוע הוא מלשון הבריייתא, שמשמע שביאה ראשונה לא היתה באיסור כביאה שניה. או גם יש לפרש שהראיה היא מכך שבעלו קנו, ואם לא היה העשה דוחה לא תעשה — לא היה לו לקנות (חדושים ובאורים). ואכן כהן גדול שבא על יבמתו אלמנה מן הנישואין — אין ביאתה פוטרתה מן החליצה לפי שלא קנאה קנין גמור (כמבואר ביבמות כא). וגם יש סוברים שאסורה עליו בכרת דאשת אח, ואם יתן לה קידושין — אינם תופסים כלל, כבשאר חייבי כריתות — ע' בהרחבה במובא ביבמות שם.

'אמר לך ר' מאיר, אי הכי לביתו נמי לא?... ורבי יהודה, אגב מרריה דילמא מקרי ואתי ונגע' — יש מי שכתב שגם לרבי יהודה מתפרש הכתוב 'מקדושתו לא יצא' כמו לר' מאיר. וטעמו של ר' יהודה